

K šedesátinám doc. PhDr. PAVLA ŘÍČANA, CSc.

Máme ve zvyku oceňovat životy a díla svých kolegů při takových příležitostech, na nichž sami žádnou podstatnou zásluhu nemají. I docent Řičan sotva může za to, že je mu letos šedesát a jakkoli je tento údaj chronologicky správný, velmi málo souvisí s podstatnějšími stránkami jeho existence. Snad je to tak užitečné. Rozhodně se lépe shodneme na kalendáři, než na tom, co je či bylo dobré a co nedobré, co přínosné a co zmařené v jednom lidském životě.

Dráha Pavla Řičana českou psychologií je svérázná a naplněná. Původně absolvent evangelické bohoslovecké fakulty po ročním vychovatelském mezidobí nastoupil do Psychologického ústavu UK u prof. Doležala v laboratoři a při tomto zaměstnání vystudoval psychologii. Pak po krátkém období klinického úvazku vstoupil do nově zakládaného Psychologického ústavu ČSAV v Praze u prof. Tardyho v oddělení psychologie osobnosti. V roce 1967 absolvoval roční pracovní pobyt u prof. Cattella na illinoiské universitě v USA. Krátce po návratu zažil i „pražské jaro“ i okupaci a „normalizaci“ roku osmašedesátého a následujících. Pro své politické postoje a činy byl svého místa novým vedením ústavu brzy zbaven. Byl však přijat doc. Langmeierem do kabinetu psychologie Institutu pro další vzdělávání lékařů a farmaceutů a našel tak místo na vynikajícím klinickém pracovišti té doby, v ideologicky méně „pročišťovaném“ zdravotnictví. Z badatele základního výzkumu se tak stal učitelem, praktikem a výzkumníkem v oboru klinické psychologie, a to na dvě desetiletí.

Až po listopadovém převratu v roce devětaosmdesátém mu byly přiznány profesní postupy, dosud mu z politických důvodů odpírané: byl jmenován na již delší dobu uprázdněné místo vedoucího kabinetu a také se dočkal jmenování docentem Karlovy univerzity pro obor psychologie, čemuž minulé zřízení patnáct let bránilo. Brzy nato získal výběrovým řízením místo ředitele Psychologického ústavu ČSAV, kam se takto po více než dvaceti letech mohl vrátit k výzkumné práci základní povahy — tentokrát k hledání osobních a rodinných zdrojů mezilidské agresivity; zároveň s tím opět začal učit, po mnoha letech postgraduální výuky, i na univerzitě. Neklid a tíseň hospodářsky a ideově převratného období a radikalismus, s nímž Pavel Řičan přistupoval k řešení úkolů reformy psychologie v ústavu a v širší obci, vedly však také tehdy i v tomto ústavu k novým střetům a k závažným obrátům: sídlo i řízení ústavu bylo přeloženo do dřívější brněnské pobočky a on sám tak získal možnost věnovat se plně vědecké práci.

Dosavadní psychologická činnost doc. Řičana je velice bohatá: působil jako badatel, učitel a praktik v několika oblastech a přehlédnout jeho vliv i výsledky je pro tuto příležitost příliš velkým úkolem. Proto se pokusím vystihnout ji jen popisnou zkratkou.

Jeho výzkumná práce, započatá v oboru experimentální obecné psychologie, se pak soustředila v oblasti integrujícího oboru psychologie osobnosti, zvláště u problematiky psychologického „jáství“ ve velmi širokém smyslu. K výsledkům jeho bádání v tomto oboru patří — kromě velkého množství původních studií — především jeho monografie „Psychologie osobnosti“, která vyšla celkem ve čtyřech vydáních. Výzkumná tematika Langmeierova pracoviště, „rodinná interakce“, i dlouhodobá klinická zkušenost zde pak vedly jeho zájem ke zkoumání rodiny a duševního vývoje jednotlivce. Jeho studium této otázky odráží novější obsáhlá práce „Cesta životem“ — biodromálně pojatá ontogenetická psychologie. Mnohaletá výuka klinických psychologů na pracovišti s tradičním zaujetím především pro problémy dětského vývoje se v Řičanově díle odráží zvláště v kolektivní práci, jejíž podstatné části sám napsal a již (spolu s M. Vágnerovou) redigoval, „Dětská klinická psychologie“. Řičanovou „specialitou“ již od počátku jeho odborné dráhy byl důraz na měření a početní zpracování psychologických získávaných údajů i na složitější psychometrickou reprezentaci hypotéz a teoretických pojetí psychologických otázek. Jako skripta vydal monografii „Úvod do psychometrie“ a (spolu s O. Hampejsovou) „Prolegomena k faktorové analýze“. Praktickým aplikacím měření v psychologické diagnostice pak věnoval řadu publikovaných vyšetřovacích pomůcek vlastní konstrukce nebo převedených z cizojazyčných originálů a metodických příruček ponejvíce k projektivní diagnostice osobnosti (se třemi spoluautory „Úvod do Rorschachovy metody“ a s J. Ženatým „K teorii a praxi projektivních technik“). K celkové strategii a zpracování klinického vyšetření přispívá rozsahem útlým, avšak prakticky významným textem „Klinický psychologický nálezný“. — Tuto „scientisticky“ laděnou složku jeho díla na druhé straně vyvažuje jeho výzkumný a učitelský zájem o zásadní lidské otázky oboru: zkoumá psychologickou povahu a etická východiska lidských vztahů v lékařství, v individuální a rodinné psychologii a zvláště v psychotherapii, v níž má sám hluboké soustavné vzdělání a rozsáhlou praktickou zkušenost.

Vedle vědeckých studií a publikací patří k pozoruhodným součástem Řičanova přínosu i jeho činnost popularizační. Tiskem i slovem dokázal s mimořádnou jasností a konkrétností ukazovat smysl důležitých psychologických poznatků v péči o zdraví,

v otázkách výchovy i v řešení osobních problémů. Jeho psychologie nezůstává jen vědou pro sebe samu či pro zasvěcené, nýbrž zároveň slouží k lepšímu pochopení hodnot v životě i cest, jimiž je lidé mohou zdatněji a zdravěji naplňovat.

Také psycholog Pavel Říčan nežije jen pěstováním vědy a i ve svém oboru nachází významné poslání učitelské. Byl a je žádaným a oblíbeným přednášejícím, praktickým školitelem a také žádaným, byl často obávaným, zkoušejícím. Jeho mimořádné nadání se dokázalo uplatnit v podobě individuálního či neveřejného skupinového „průvodcovství“ druhých, jejichž psychologickou i osobní orientaci dokázal svým rozhledem a osobním přístupem k problémům doby výrazně ovlivnit.

Nabízený zkratkový pohled na dosavadní „cestu životem psychologa“ Pavla Říčana není přehlídkou všeho prožitého, vykonaného a dosaženého. Pomíjí jiné jeho závažné „vstupy“ (především organizační, odborné a občanské iniciativní činy), jimiž do vývoje naší psychologie i do života naší psychologické obce během uplynulých desetiletí zasáhl. Také si neosobují právo hodnotit činy nebo události, jimiž přitom zpravidla dramaticky procházel a prochází. Měl jsem však příležitost mnohá období jeho působení prožívat v dobrém i ve zlém společně s ním a jsem rád, že tomu tak bylo. Mnohé jsem se od něj a s ním naučil — psychologicky i lidsky — a za mnohé mu vděčím. Setkal jsem se v něm s blízkým člověkem, pozoruhodným svým nadáním i založením, který s mimořádnou důsledností a věrností usiluje o hloubku a pravdivost poznání i praxe a nenechává se svést k povrchně účelovým kompromisům. Dokáže stát za svým, i když se to zrovna nevyplácí — i za cenu zdánlivě „zbytečných“ bojů, nesnáží nebo neporozumění. A tak je zde ve své šedesátce jeden z nejvzdělanějších, tvůrčích a statečných psychologů naší generace bez „ozdob“ mnoha veřejných profesních poct a uznání, který se odhodlal řídit se více svým svědomím, než společenskou poptávkou. Jsem rád, Pavle, že v Tobě můžeme mít v tomto ohledu příklad a chovám naději, že s Tebou budeme mocí sdílet jeho smysluplné pokračování!

K. Balcar